

Ανθρωποφαγίες στήν προϊστορία μας;

Του Γιώργου Μ. Κατσάρη

Η ΑΚΤΙΝΟΒΟΛΙΑ που σκορπούν οι αρχαιολογικοί μας θησαυροί και ιδιαίτερα του Ίερου Βράχου — ζωντανή ακόμη μαρτυρία των τελειότερων αισθητικών και πνευματικών συλλήψεων — κάνει συνήθως να περνάει απαρατήρητη μια άλλη, το ίδιο αναμφισβήτητη, αλήθεια: "Ότι το κλασικό θαύμα, διαδέχθηκε καταστάσεις που, στα άκραία τους όρια, ήταν άσχετες ή ασυμβίβαστες προς την σημερινή έννοια του πολιτισμού.

Οι συζητήσεις που έγιναν τον τελευταίο καιρό, ιδιαίτερα μεταξύ ανθρωπολόγων, γύρω από κάποιες υπόνοιες ότι και στον Έλλαδικό χώρο είχαν έκτυλιξη, πολύ παλαιότερα, σκηνές ανθρωποφαγίας, φέρνουν στην επικαιρότητα την δεύτερη αυτή όψη, που η μελέτη της, ωστόσο, δεν είναι μικρότερης σημασίας. Και τούτο, διότι, με την διαλεύκανση των καταστάσεων αυτών, των οποίων μακρινά ίχνη συναντούμε και στους αρχαίους μύθους — όπως το γεύμα έκδικήσεως που προσέφερε ο Άτρεας στον αδελφό του Θυέστη, από σάρκες των παιδιών του — ελπίζεται ότι η σύγχρονη επιστήμη θα αρχίσει να ρίχνει φως στα άπώτερα, άγνωστα ήδη, θέματα του ανά τον Έλλαδικό χώρο ανθρώπου, αλλά και στο πρόβλημα ίσως ακόμα, τό τόσο ενδιαφέρον, της προελεύσεως των Ελλήνων.

Πέραν τούτου όμως, θα άφηση να διαφανή και από ποιά άλματώδη στάδια εξέλιξε επρεπε να περάσει ο πολιτισμός στον χώρο αυτό για να δημιουργήσει το ανεπανάληπτο ανά τους αιώνες έλληνικό θαύμα.

Μαχαίρι από Ίασπι

Οι υπόνοιες διατυπώθηκαν απ' την Γαλλίδα προϊστοριολόγο κ. Νικόλ Λαμπέρ και τον επίσης Γάλλο παλαιοντολόγο κ. Στέργιο Κουκώφ, συνεργάτη του Έθνικού Μουσείου φυσικής Ίστο-

ρίας των Παρισίων, αντικρούονται όμως απ' τον πρόεδρο της Έλληνικής Ανθρωπολογικής Έταιρίας κ. Άρη Πουλιανό.

Η κ. Λαμπέρ, υποστηρίζει την άποψη αυτή, στηριζόμενη σε εύρηματα τα όποια είχαν έρθει σε φως κατά την διάρκεια προσφάτων ερευνών που διενήργησε η ίδια, μαζί με τον κ. Πουλιανό, στην «Άλεπότρυπα» Διρού Μάνης.

Ο κ. Κουκώφ, πάλι, αναφέρεται σε ίχνη ανθρωποφαγών στην Άττική, κατά την 4η χιλιετία π.Χ., δεχόμενος — με επιφύλαξη — την ύπαρξη του έθιμου της ανθρωποφαγίας, αλλά για τελετουργικούς λόγους μόνον.

Όπωςδήποτε, πρόσφατες ανασκαφές που είχαν γίνει στο «Σπήλαιο του Κίτσου» στο Λαύριο και τις όποιες μελέτησε ο κ. Κουκώφ, απέκλυσαν, μεταξύ όστών έδωδίων ζώων, — αϊγών, προβάτων κλπ. — και όστων ανθρώπων. Δίπλα δε στα όστα αυτά υπήρχε και ένα μεγάλο μαχαίρι από Ίασπι στακτοκόκκινο, με το όποιο είναι γνωστό ότι γινόταν οι σφαγές των θυμάτων των ανθρωποθυσιών.

Έτσι, οι ανασκαφές αυτές, στις όποιες είχε λάβει επίσης μέρος η κ. Λαμπέρ, σε συνεργασία, την φορά αυτή, με το Πανεπιστήμιο Αθηνών (έκπροσωπούμενο απ' τον καθηγητή κ. Σπ. Ίακωβίδη) και την Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή, δείχνουν ότι, τουλάχιστον ανθρωποθυσίες, συντηθίζονταν στον Έλλαδικό χώρο.

Όμως, πέραν των όσων αποκαλύπτει — και θα αποκαλύψει στο μέλλον — η αρχαιολογική σκαπάνη, μαρτυρίες τουλάχιστον ανθρωποθυσιών υπάρχουν, όπως και προηγουμένως έλέχθη, και στους αρχαίους μύθους. Ο μύθος της Ίφιγενείας, επί παραδείγματι, όπως είναι γνωστό, αναφέρει ότι η κόρη του Άγαμέμνονα προσφέρθηκε απ' τον πατέρα της έξιλαστήριο θύμα στην Άρτέμιδα, για την κατάπαυση της τρικυμίας, που έμπόδιζε τους στόλους των Άκαιών ν' αναχωρήσουν στην Τροία, για την

κατάληψί της. Τὸ γεγονός μάλιστα ὅτι, τὴν κόρη τοῦ Ἀγαμέμνονα ἀπάγαγε ἡ Ἄρτεμις — ὅπως ἀναφέρει στὴν συνέχεια ὁ μῦθος — καὶ τοποθέτησε στὴν θέσι της ἓνα ἐλάφι, ἐρμηνεύεται σὰν ἐνδείξεις ὅτι ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ τὸ ἔθιμο ἢ εἶχε ἀρχίσει νὰ ἐγκαταλείπεται ἢ συναντούσε ἀντιδράσεις.

Ὅπωςδήποτε ὁμως περιπτώσεις ἀνθρωποθυσιῶν, στὸν Ἑλλαδικὸ κῶρο, συναντῶνται ἀκόμα καὶ μετὰ τὴν ἐμφάνισι τοῦ Χριστιανισμοῦ. Συγκεκριμένα, οἱ Ἀρκάδες, ὅπως ἐπίσης ἀναφέρεται, ἔκαναν ἀνθρωποθυσίες στὸν Δία. Ἀνθρώπινα θύματα, ἐξ ἄλλου, δεχόντανε οἱ θεοὶ καὶ σὲ ἄλλες περιοχές, ὅπως ἡ Μεσσηνία, ἡ Πέλλα τῆς Θεσσαλίας καὶ ἡ Σπάρτη, ὅπου, κατὰ μιὰ ἐκδοχὴ, τὸ ἔθιμο τὸ εἶχε καταργήσει ὁ Λυκοῦργος.

Γιὰ τὴν ἐκδοχὴ τῆς ἀνθρωποφαγίας, ἐξ ἄλλου, ὑπάρχει ἓνα ἀρκετὰ πειστικὸ ἐπιχείρημα: ἡ δυσκολία ποὺ ἀντιμετωπιζόταν στὴν ἐξεύρεσι τροφῆς κατὰ τὴν ἀπωτάτη ἀρχαιότητα. Πρῶγμα τὸ ὁποῖο κάνει ὠρισμένους ἀρχαιολόγους νὰ πιθανολογοῦν ἀκόμα καὶ τὴν θρῶσι τῶν νεκρῶν.

Μία παρατήρησις

Τὸ ἐνδεχόμενον αὐτὸ δὲν τὸ ἀπέκλεισε, σημειωτέον, οὔτε καὶ ὁ ἀκαδημαϊκὸς κ. Σπ. Μαρινάτος. Ὁ διεθνῶς γνωστὸς ἀρχαιολόγος μας, ὅταν, πρὶν ἀπὸ τρία ἀκριβῶς χρόνια, παρουσίαζε στοὺς δημοσιογράφους ἓναν ἀπ' τοὺς πρωτοελλαδικούς τάφους τοῦ τέλους τῆς τρίτης πρὸ Χριστοῦ χιλιετίας, ποὺ εἶχε ἀνακαλυφθῆ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1970, στὴν θέσι Τσέπη τοῦ Μαραθῶνος, παρατηροῦσε γιὰ τὴν περίοδο ἐκείνη: «Εἶναι ἀκόμη ἡ περίοδος ποὺ οἱ ἀρχαῖοι... δὲν ἐσέβοντο καὶ πολὺ τοὺς νεκροὺς των». Καὶ προσέθετε ἐπίσης ὅτι: «Ἄλλωστε πρὶν ἀπὸ τὴν περίοδον αὐτήν, κατὰ τὴν νεολιθικὴν περίοδον, δὲν ἐθάπτοντο καθόλου οἱ νεκροί. Εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ πρῶτοι κάτοικοι τοῦ Ἑλλαδικοῦ κῶρου, εἶχαν περάσει ἀπὸ μακρὸν δρόμον θαρβαρότητας»... Ὁ δρόμος αὐτὸς τῆς θαρβαρότητας, ὅπως εἶχε ἀφήσει νὰ ἐννοηθῆ ὁ κ. Μαρινάτος, περιελάμβανε φυσικὰ καὶ τὸ φάγμα τῶν νεκρῶν, σὰν συνθήεια ποὺ ἐδίδε μιὰ σοβαρὴ διέξοδο καὶ στὸ ὄξυ ἐπισιτιστικὸ πρόβλημα τῶν ἀνθρώπων τοῦ πρωιμωτάτου παρελθόντος.

Δὲν εἶναι εὐκόλο, βέβαια, νὰ ὑποστηριχθῆ ὅτι ὅλοι οἱ δρόμοι πρὸς τὸν πολιτισμὸ ποὺ διανύθησαν μέχρι σήμερα ἀπ' τοὺς διαφόρους λαοὺς, ἦσαν, ἀσκέτως πρὸς τὴν ταχύτητα τῶν θεμάτων ἢ τὴν βραδυπορεία τοῦ καθενὸς ἀπὸ αὐτοὺς, περίπου ὁμοίομορφοί, ἢ τουλάχιστον

παρεμφερεῖς. Ὅσοσο τὰ ἀπτὰ δείγματα ἀνθρωποφαγικῶν συνθηγιῶν ποὺ παρουσίαζαν μέτρι καὶ πρὶν ἀπὸ λίγες μόλις δεκαετίες πολλοὶ πρωτόγονοι ἢ καὶ ἡμιπρωτόγονοι λαοί, σὲ ἀνάμοια γεωγραφικὰ μήκη καὶ πλάτη, ἀποτελεῖ μιὰ ἀρκετὰ ἰσχυρὴ ἐνδειξι ὅτι καταστάσεις ἀνάλογες περίπου θὰ εἶχαν ἐπικρατήσει κάποτε καὶ στὸν Ἑλλαδικὸ κῶρο.

Ὁ ἀρχαιότερος Ἀθηναῖος

Τὸν περασμένο Φεβρουάριον, κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ ἐτσιοῦ ἀπολογισμοῦ στὸν ὁποῖο προέβη ἡ Ἑταιρία ποὺ προαναφέραμε, ὁ κ. Πουλιανὸς ὑπεγράμμισε, πλὴν ἄλλων, ὅτι σὲ σπῆλαιον τοῦ Ὑμηττοῦ εἶχε ἀνακαλυφθῆ «ἀπολιθωμένον ἱνιακὸν ὁστοῦν ἀνθρωπίνου κρανίου, τὸ ὁποῖον ἐχρονολογήθη ἀπὸ τὸ εἰδικὸν ἐργαστήριον τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Χαϊδελβέργης, μὲ ἀνθρακα 14, περί τὰ 8.000 π.Χ.». Τὸ κόκκαλον, δηλαδὴ αὐτὸ ἀνήκει στὸ κρανίον τοῦ «ἀρχαιότερου γνωστοῦ Ἀθηναίου, ποὺ εἶχε ζήσει κατὰ τὴν Μεσολιθικὴν ἐποχὴν».

Τὴν ἴδια, ἐξ ἄλλου, περίοδο ποὺ γίνονταν οἱ ἀνακοινώσεις ἐκείνες, οἱ καθηγηταὶ τῆς Παλαιοντολογίας καὶ τῆς Ζωολογίας κ.κ. Γ. Μαρίνος καὶ Ν. Συμεωνίδης, ἐξέθεταν τὰ πορίσματα ἐρευνῶν ποὺ εἶχαν κάνει στὸ σπῆλαιον «Χαρκαδιὸν» τῆς νήσου Τήλου (βορειοδυτικὰ τῆς Ρόδου), ὅπου, ὅπως εἶχε ἀναγραφῆ στὸν Τύπον, εἶχαν ἔρθει σὲ φῶς ἀπολιθωμένα ὁστὰ 30 περίπου ἐλεφάντων τοῦ εἶδους τῶν νάνων Φαλκονέρι, ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ ἀποκαλύπτονται στὴν Ἑλλάδα. Ὁ κ. Συμεωνίδης, ἀφοῦ εἶχε ἐπεξηγήσει τότε, ὅτι τὰ παλαιοντολογικὰ αὐτὰ εὐρήματα ἀνήκουν στὴν Ἀνωτέρα Πλειστόκαινον περίοδο — δηλαδὴ ἔχουν ἡλικία 30—20 χιλιάδων ἐτῶν — ἀνέφερε καὶ ὅτι: Τὸ διερευνηθὲν τμήμα τοῦ σπλαιίου μόλις καταλαμβάνει τὸ ἓνα πεντηκοστὸ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ κῶρου. Δὲν ἀποκλείεται δέ, στοὺς ὑπολοίπους θαλάμους, νὰ ἀποκαλυφθοῦν καὶ σκελετοὶ ἀνθρώπου τοῦ Νεάντερνταλ — δηλαδὴ τοῦ χρονολογικὰ καὶ μορφολογικὰ παλαιότερου ἀνθρώπου.

Σὲ ὄργανισμό, λοιπόν, ἡ ἀναζήτησις τοῦ ἀπωτέρου, ἀλλὰ καὶ ἀπωτάτου παρελθόντος, στὸν γεωγραφικὸ κῶρο μας.

Τί θὰ προκύψῃ ἀπὸ αὐτόν; Ὅπωςδήποτε κάτι καλὸ γιὰ τὴν ἐπιστήμη. Ἴσως μάλιστα καὶ ἡ ἀπάντησις στὸ ἀρχικὸ ἐρώτημα, ἀν δηλαδὴ ὑπῆρξε πράγματι — ἢ δὲν ὑπῆρξε, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ κ. Πουλιανὸς — ἡ ἀνθρωποφαγία, ἡ ἔστω καὶ τελετουργικὴ, στὸν κῶρο ὅπου εὐδοκίμησε ὁ ὑψηλότερος καὶ τελειότερος πολιτισμός.